

УДК 330.11; 330.16

Фраєр О.В., молодший науковий співробітник відділу економіки і політики аграрних перетворень ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна, e-mail: oleksiyvf@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Визначено мету дослідження, суть якої полягає у розкритті еволюції становлення концепції сталого розвитку та виявленні передумов запровадження її основоположних принципів у агропродовольчій сфері на основі переходу до розумної інтенсифікації сільського господарства. Досліджено генезу суспільного усвідомлення необхідності переходу до сталого розвитку. Проаналізовано дослідження міжнародних організацій щодо проблеми сталого розвитку, що дозволило сформулювати уявлення про сучасний кризовий стан природного середовища. Обумовлено причини, що впливають на невирішеність проблеми сталого розвитку. Обґрунтовано першорядну основу сталого розвитку, яка полягає у зміні свідомості людини, її системи цінностей, норм, правил і традицій, ставлення до природи та іншої людини. Дано визначення сталого сільськогосподарського виробництва, яке є високопродуктивним, економічно вигідним та екологічно безпечним і базується на принципах рівності та соціальної справедливості. Розглядаються проблеми підвищення продуктивності сільського господарства та пов'язаних із цим процесів інтенсифікації агровиробництва. Наголошується на тому, що інтенсифікація аграрного виробництва повинна здійснюватися на сталих засадах. Охарактеризовано ознаки розумної (сталої) інтенсифікації, дотримання якої має сприятливий вплив на довкілля. Також йдеться про відмову від ресурсовиснажливої інтенсифікації індустріального типу, яка практично суперечить сталій інтенсифікації. Визначено, що економічне зростання на засадах сталого розвитку сільського господарства, як ключової складової агропродовольчої сфери, повинно відбуватися одночасно із збереженням довкілля, супроводжуватись соціальним прогресом і сприяти підвищенню рівня соціально-культурного розвитку села. Зосереджено увагу на європейському досвіді сталого сільськогосподарського виробництва, що регулюється Спільною аграрною політикою ЄС. Наведено досвід Франції у розробці нових підходів щодо дослідження процесів сталого аграрного господарювання, зокрема створення довгострокової соціально-екологічної дослідницької платформи, яка забезпечує дослідження змін біорізноманіття в умовах інтенсифікації сільського господарства та пошук шляхів його збереження.

Ключові слова: сталий розвиток, розумна інтенсифікація сільського господарства, відповідальне господарювання, стале сільськогосподарське виробництво.

Fraier O.V., M. Sc. Department of Economics and Policy of Agricultural Transformations, Institute of Economics and Forecasting of National Academy of Sciences of Ukraine, 26, Panas Mirniy Str., Kyiv, 01011, Ukraine, e-mail: oleksiyvf@gmail.com

CONCEPTUAL BASICS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND THEIR IMPLEMENTATION IN AGRICULTURE IN MODERN CONDITIONS

The purpose of the research is to reveal evolution of sustainable development concept and to determine preconditions for introduction of fundamental principles in agro-food sector based on

© Фраєр О.В., 2018

transition to a sustainable agricultural intensification. The genesis of public awareness of the need for a transition to sustainable development is explored. The studies of international organizations concerning the problem of sustainable development has been analyzed allowing formation an opinion about state of the current crisis in the natural environment. The reasons that influence the unsolved problem of sustainable development are generalized. The basic principle of sustainable development, which consists of changing the human consciousness, its system of values, norms, rules and traditions, attitude to nature and to another person, is grounded. The definition of sustainable agricultural production, which is highly productive, cost-effective, environmentally friendly, and refers to the principles of equality and social equity is given. Problems of improving agricultural productivity and related processes of agricultural production intensification are considered. It is emphasized that agricultural intensification should be carried out on a sustainable basis. Characteristics of reasonable (sustainable) intensification observance of which has a favorable impact on the environment are described. The refusal of resource-intensive intensification of the industrial type, which practically contradicts the sustainable intensification is emphasized. It is determined that economic growth on the basis of sustainable agricultural development as a key component of the agro-food sector should take place simultaneously with the preservation of the environment, accompanied by social progress and contribute to raising the level of socio-cultural development of rural areas. Attention to the European experience of sustainable agricultural production, which is regulated by the Common Agricultural Policy of the EU is drawn. The experience of France in developing new approaches to the study of sustainable agricultural activity is presented, in particular the establishment of a long-term socio-ecological research platform that provides research of biodiversity changes in the context of intensification of agriculture and the search for ways of its preserving.

Keywords: *sustainable development, sustainable intensification of agriculture, responsible management, sustainable agricultural production.*

До середини ХХ ст. зростаюча міць економіки перетворилася з творчої сили в руйнівну. Відповіддю суспільству на принципи і характер взаємин у соціально-економічній сфері та системі “Природа – Суспільство” було виникнення глобальних екологічних проблем, криз і катастроф. Зростання екологічних катаклізмів антропогенного походження стало причиною появи перших робіт вчених, які намагалися звернути увагу громадськості, держав на необхідність переглянути взаємини Суспільства і Природи. Обґрунтовано, що ресурси природи не безмежні, її здатність до самовідновлення найближчим часом буде вичерпана, і людству загрожує глобальна криза – соціально-політична, економічна й екологічна. Економіка лише до певної межі може зростати за рахунок екстенсивного споживання ресурсів, без врахування стану навколишнього середовища, потреб і можливості майбутніх поколінь. Внаслідок цього світ зіткнувся з необхідністю сформувавати нову модель розвитку цивілізації, здатної протистояти глобальній кризі. Спробою кардинально вплинути на проблему стало створення нової концепції – концепції сталого розвитку. Вона є логічним результатом визнання факту взаємозв’язку між рівнем соціально-економічного й екологічного розвитку суспільства, закликом до необхідності переходу до “розвитку без руйнування”. З огляду на це, **мета статті** – розкрити еволюцію становлення концепції сталого розвитку та визначити передумови запровадження її основоположних принципів у агропродовольчій сфері на основі переходу до розумної інтенсифікації сільського господарства.

Основною передумовою формування концепції сталого розвитку було панування “філософії споживання”. Протягом багатьох століть людство дотримувалося “ресурсного” шляху розвитку, тобто використання навколишнього природного середовища як джерела ресурсів для задоволення своїх зростаючих потреб. Пріоритетами технологій, які застосовувалися, були економічна вигода та ілюзія невичерпності ресурсного потенціалу. Крім того, застосовувався неадекватний механізм ціноутворення на природні ресурси. Виникла ситуація, коли ціни на ресурси не відображали їх реальної вартості. Результатом такого способу господарювання стало виснаження ресурсного потенціалу та деградація природного середовища.

Ще в 20–30-х роках ХХ ст. академік В.І. Вернадський дійшов висновку, що розум людини перетворюється в основну геологоформуючу силу, і, як наслідок, люди повинні взяти на себе відповідальність за майбутній розвиток природи. За його словами, під впливом наукової думки та людської праці біосфера переходить у новий стан – ноосферу. Але тільки в 70-ті роки ХХ ст., коли різко загострилися екологічні проблеми, постало завдання осмислення ситуації, що склалася, і розробки принципово нових концепцій розвитку у світовому масштабі. Тому перехід на нову стратегію, яка дістала назву моделі сталого розвитку, став природною реакцією світової спільноти, що прагне до свого виживання.

Прийняття Декларації з проблем навколишнього середовища на рівні Організації Об’єднаних Націй і створення Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP) у 1972 р. ознаменувало залучення на державному рівні міжнародного співтовариства до вирішення екологічних проблем, які стали стримувати соціально-економічний розвиток.

Вперше термін “сталий розвиток” був використаний Міжнародним союзом охорони природи і природних ресурсів у доповіді “Всесвітня стратегія охорони природи” (1980 р.) [1]. У доповіді сталий розвиток визначався як “модифікація біосфери і використання людських, фінансових, відновлюваних та невідновлюваних природних ресурсів для задоволення потреб людей і поліпшення якості життя”.

У 1987 р. в доповіді “Наше спільне майбутнє” Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку приділила основну увагу необхідності “сталого розвитку”, при якому “задоволення сучасних потреб не шкодить здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби” [2]. В основу доповіді була покладена концепція сталого еколого-соціально-економічного розвитку. Таким чином, у 80-х роках ХХ ст. ідеологію сталого розвитку було конкретизовано і представлено у міждисциплінарному вигляді. Сталий розвиток глобальних і регіональних спільнот у зарубіжній і вітчизняній літературі розглядався, як соціально-економічний розвиток, спрямований на розумне задоволення потреб людей за умови одночасного поліпшення якості життя сучасного і прийдешнього поколінь, дбайливе використання ресурсів планети і збереження навколишнього середовища. Концепція сталого розвитку базувалася на ряді постулатів, таких як:

– екологічно безпечний розвиток економіки;

- єдність і різноманіття варіантів соціально-економічного розвитку країн і народів;
- гармонія між індивідуумами, націями та природою.

Важливим показником рівня осмислення даної проблематики стала Конференція ООН, що проходила в Ріо-де-Жанейро в 1992 р. [3]. На ній було оприлюднено концептуальну тезу про необхідність забезпечення збалансованого вирішення соціально-економічних завдань і проблем збереження сприятливого навколишнього середовища, природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього та майбутнього поколінь. Ця концепція орієнтує суспільний розвиток на створення такої культури, при якій формуються та задовольняються потреби людей без шкоди для основоположних параметрів біосфери та з урахуванням інтересів майбутніх поколінь. По суті це означає необхідність переходу до нової епохи цивілізаційного розвитку на основі радикальної зміни цінностей і цілей сучасного суспільства, орієнтації та змісту різних сфер людської діяльності.

Створена на цій конференції Рада підприємців у своїй декларації зі сталого розвитку підкреслила, що “економічне зростання всіх країн світу є неодмінною умовою підвищення рівня життя найбільш вразливих верств населення і збалансованого зростання населення, що в кінцевому підсумку приведе до стабілізації відносин між різними суспільними групами” [3]. У результаті до активного наукового обігу було введено поняття “сталий розвиток”, яке передбачає гармонізацію взаємовідносин суспільства з природним середовищем, перехід від сучасного індустріально-споживчого суспільства до ноосферної цивілізації.

Через 10 років у Йоганнесбурзі світове співтовариство знову повернулося до проблеми сталого розвитку, тісно пов’язуючи її з рівнями матеріальної забезпеченості та освіти населення Землі¹. Загальний висновок вчених полягав у тому, що в умовах перебування майже 2/3 населення планети в бідності (з доходом не більше ніж 400 дол. США на рік)² спроби перейти до сталого розвитку країн і континентів стикаються з низькими рівнями забезпеченості та грамотності людей. Без забезпечення гідного рівня життя більшої частини населення Землі та підвищення його освітнього рівня досягнення поставлених у 1992 р. цілей є малоімовірнішим. Це був суттєвий коректив до раніше висунутих ідей сталого розвитку суспільства.

Таким чином, можна констатувати, що середина і кінець першого десятиріччя нового століття характеризувалися спалахом інтересу як вчених-дослідників, так і практиків до проблем сталого розвитку.

За останні роки суспільство просунулося шляхом усвідомлення значущості проблеми сталого розвитку та прийняття конкретних дій у цьому напрямі. Водночас сама проблема об’єктивно не перестала існувати, а причини, що зумовили її виникнення, продовжують діяти.

¹ Johannesburg Declaration on Sustainable Development. URL: <http://www.un-documents.net/jburgdec.htm>

² Для порівняння: в країнах “золотого мільярда” річний дохід становить 20 тис. дол. США.

Цьому можна знайти цілий ряд пояснень, але основними є такі:

1) труднощі обумовлюються об'єктивною складністю і масштабом самої проблеми, її глобальністю, багатоаспектністю, різним характером і швидкістю протікання процесів;

2) у суспільній свідомості все ще переважає думка про можливість вирішення цієї проблеми у більш віддаленій перспективі;

3) з огляду на глобальність проблеми її вирішення можливе лише шляхом скоординованих зусиль багатьох країн світової спільноти. Водночас у країн є свої національні інтереси, які не завжди відповідають глобальним цілям досягнення сталого розвитку, що при наявності суверенного права створює складні протиріччя.

Проте, на наш погляд, суверенне право кожної держави встановлювати власний механізм реалізації соціально-економічних і природоохоронних заходів не тільки не заперечує, але в сучасних умовах і передбачає необхідність координації зусиль у цьому напрямі, оскільки життєздатність концепції сталого розвитку, що являє собою, по суті, нову стратегію суспільно-економічного розвитку, обумовлена, з одного боку, її здатністю враховувати основні тенденції соціально-економічного та політичного розвитку, а з іншого – направленням на збереження наступності етнічної та культурної специфіки і національних особливостей держав, як найважливіших гарантів їх соціально-економічної стабільності.

У вересні 2015 р. під час 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН відбувся Саміт ООН, на якому було визначено нові орієнтири сталого розвитку та прийнято Порядок денний у цій сфері на 2016–2030 рр. В ухваленій резолюції конкретизовано 17 цілей у галузі сталого розвитку та 169 завдань, які охоплюють всі аспекти соціально-економічного розвитку, конкурентоспроможності країн, екологічної та енергетичної безпеки, глобального партнерства тощо. “Їх визначення свідчить про масштабність і амбітність завдань і передбачає продовження роботи, розпочатої в період дії цілей в сфері розвитку, сформульованих в Декларації тисячоліття, і остаточне досягнення тих цілей, яких не вдалося досягти... Вони мають комплексний, неподільний характер і забезпечують збалансованість всіх трьох компонентів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного” [4].

Розвиток у ХХІ ст. не може бути іншим, крім сталого, тобто таким, який забезпечить баланс, вираженість різних аспектів: економіки, екології, соціальної сфери тощо. Перехід до такого суспільства немислимий без відповідної трансформації суспільної свідомості, розуміння кожним індивідом змісту та значення змін, що відбуватимуться. Вирішального значення при цьому набуває цілісний розгляд об'єктивних і суб'єктивних сторін переходу сучасного суспільства до сталого розвитку, його соціально-економічних, технологічних і духовних, ціннісно-світоглядних аспектів. Самі по собі нові технології зовсім не визначають позитивного або негативного результату свого використання. Все залежить від того, хто, як і навіщо їх застосовує. Тому не менш важливим завданням, ніж створення і впровадження нових технологій, є зміна свідомості людини, її системи цінностей, норм, правил і традицій, ставлення до природи і до іншої людини. Сталий розвиток може бути результатом глибинного пе-

ретворення всіх соціальних структур і структур свідомості, хоча природно цей процес не може відбуватися без впливу та використання, застосування на практиці накопичених технічних засобів і наукових знань.

Міжнародна організація зі стандартизації у прийнятому міжнародному стандарті ISO 26000:2010 про корпоративну соціальну відповідальність, пояснює сталий розвиток як такий, що задовольняє потреби сучасності й при цьому не ставить під загрозу можливість наступних поколінь задовольняти свої потреби [5, р. 4]. Сталий розвиток передбачає поєднання цілей високої якості життя, здоров'я та добробуту з соціальною справедливістю, забезпеченням спроможності планети підтримувати життя у всьому його розмаїтті. Ці соціальні, економічні та екологічні цілі є взаємозалежними й такими, що спільно підтримуються. Сталий розвиток може сприйматися як шлях до вираження більших очікувань суспільства в цілому [5, р. 4]. Отже, у сільському господарстві реалізація концепції сталого розвитку можлива лише при умові відповідального господарювання, тобто такої практики агропродовольчого виробництва, яка є ресурсоощадливою і спрямованою на захист навколишнього середовища та сільських громад.

Реалізацію ідей сталого розвитку в агропродовольчій сфері у глобальному контексті можна охарактеризувати тезою, яка відображає бачення ФАО³ щодо сільськогосподарського сектору та його міжгалузеві синергії, спрямованої на підвищення продуктивності та стабільності сільського господарства: “світ, вільний від голоду та недоїдання, де продовольство та сільське господарство сприяють покращенню стандартів життя усіх верств, але особливо – найбідніших, економічно, соціально та екологічно сталим чином” [6].

ФАО розробила п'ять ключових принципів, завдяки реалізації яких досягається баланс соціальних, економічних і екологічних вимірів сталого розвитку у сільському господарстві:

- 1) підвищення ефективності використання ресурсів;
- 2) збереження, захист і покращення природних екосистем;
- 3) захист і підвищення якості життя та соціального добробуту сільського населення;
- 4) підвищення стійкості людей, громад і екосистем;
- 5) сприяння доброму управлінню як природними, так і людськими системами.

Ці принципи рекомендується брати за основу при розробці національних політик, стратегій, програм, регуляторних актів і стимулів, спрямованих на перехід до сталого сільськогосподарського виробництва, яке є високопродуктивним, економічно вигід-

³ ФАО (англ. Food and Agriculture Organization, FAO) – міжнародна організація під патронатом ООН. Діяльність ФАО спрямована на зменшення бідності та голоду в світі шляхом сприяння розвитку сільського господарства, поліпшення харчування і вирішення проблеми продовольчої безпеки – доступності всім і завжди харчування, необхідного для активного та здорового життя. ФАО діє як нейтральний форум, джерело знань та інформації, допомагає країнам, що розвиваються, і країнам, які перебувають у перехідному періоді, модернізувати та поліпшити сільське господарство, лісівництво та рибальство.

ним та екологічно безпечним, і яке базується на принципах рівності та соціальної справедливості.

Забезпечення сталого сільськогосподарського виробництва – перманентний процес з огляду на постійну появу нових зовнішніх і внутрішніх викликів перед виробниками сільськогосподарської продукції, місцевими громадами, владою тощо. У процесі функціонування агропродовольчої виробничої системи, екосистем, соціуму часто реалізуються діаметрально протилежні цілі або ж такі, які хоч і кардинально не протирічать одна одній, але реалізація якоїсь із них все ж частково зменшує ефективність реалізації іншої. Всі ці цілі також по-різному узгоджуються із принципами сталого розвитку. У цьому контексті виникає потреба балансування інтересів і ресурсів, щоб досягти певного консенсусу та оптимуму в суспільному розвитку, обрати з багатьох альтернативних сценаріїв розвитку такий, який відповідає критеріям сталості та забезпечує реалізацію (повну або часткову) різновекторних цілей в оптимальному для суспільства поєднанні.

Ефективним інструментом балансування різновекторних інтересів є розумна (стала) інтенсифікація сільського господарства, яка включає застосування чотирьох основних складових:

- 1) вирощування кількох сільськогосподарських культур на одному полі протягом одного виробничого сезону;
- 2) система нульового обробітку ґрунту (без оранки);
- 3) відповідні стратегії зрошення (наприклад, у регіонах із дефіцитом водних ресурсів економічно доцільніше максимізувати віддачу від наявних водних ресурсів замість максимізації урожайності культур з одиниці площі);
- 4) відмова від вирощування комерційно привабливих культур, які не є базово необхідними для повноцінного харчування людини, а, скоріше, є інструментом отримання надприбутків.

Стала інтенсифікація сільського господарства спрямована на підвищення рівня виробництва продовольства, підтримку екосистем і послуг у цій сфері та покращення добробуту широких верств суспільства, особливо сільських домогосподарств [7, р. 53].

Традиційно інтенсифікація агровиробництва досягається через реалізацію заходів, що мають не зовсім сприятливий вплив на довкілля. Для України характерним є монокультурне виробництво комерційно привабливої, експортно орієнтованої сільськогосподарської продукції. Інституційне середовище у вітчизняному агропродовольчому секторі тяжіє до ресурсовиснажливої інтенсифікації індустріального типу, яка порушує всі згадані ознаки розумної (сталої) інтенсифікації.

Проте прагненням до індустріалізованої, ресурсовиснажливої інтенсифікації сільського господарства тяжіють сучасні агропродовольчі системи в усьому світі (не тільки в Україні). Дедалі більше сільськогосподарських угідь підпадають під вплив індустріального сільськогосподарського виробництва. За розрахунками деяких дослідників, у Європі площа, на якій є реальні можливості для реалізації розумної інтенсифікації (сталого виробництва), становить приблизно 34% ріллі європейських країн, а найвищими такі можливості є у Франції, Італії та Данії [8, р. 45].

Водночас зростаючий попит на стале сільське господарство в Європі приводить до того, що багато фермерів переосмислюють стратегію розвитку у напрямі посилення диверсифікації своїх господарств для зменшення ринкових ризиків, підвищення ефективності ресурсокористування, організаційної ефективності тощо [9, р. 224]. Сприяє цьому також Спільна аграрна політика ЄС, яка більшою мірою спонукає фермерів до запровадження принципів сталої інтенсифікації у практику господарювання.

Для забезпечення сталої інтенсифікації сільського господарства необхідним є глибоке розуміння комплексних взаємозв'язків між суб'єктами взаємовідносин різних соціально-економічних, екологічних підсистем в агропродовольчій сфері. Це викликає потребу нових підходів у дослідженні цих процесів та розробці реальних інновацій для їх практичного поширення. Прикладом відповіді на такий виклик можна назвати створення довгострокової соціально-екологічної дослідницької платформи, реалізованої у Франції [10, р. 823]. Ця платформа забезпечує дослідження змін біорізноманіття в умовах інтенсифікації сільського господарства та пошук шляхів збереження біорізноманіття через обґрунтування природоохоронних рішень для запровадження нових сільськогосподарських практик, формування багатофункціональних ландшафтів, а також впровадження відповідних рішень у діючих фермерських господарствах з урахуванням інтересів усіх залучених сторін. Відносним недоліком саме цієї платформи є недостатня увага до соціальних аспектів сталого сільського розвитку.

Висновки. Завдяки різнобічним дослідженням комісії ООН з навколишнього середовища, Римського клубу, інших міжнародних організацій сформувався обґрунтований уявлення про сучасний кризовий стан природного середовища, розроблені концептуальні засади гармонізації соціально-економічного та екологічного розвитку, які інституціалізувались у концепції сталого розвитку.

Засади сталого розвитку протягом останніх десятиліть привертають увагу науковців, політиків, господарюючих суб'єктів. У другій половині ХХ ст. розбіжності між зростаючими потребами суспільства та порівняно обмеженими можливостями біосфери ставлять під загрозу подальше існування не тільки окремих біосистем, але й самої людини. Перед сучасною цивілізацією в повному масштабі постало питання про екологічнобезпечний розвиток, який великою мірою залежить від сільського господарства.

Основні засади сталого розвитку сільського господарства, як ключової складової агропродовольчої сфери, орієнтують на досягнення гармонії між нарощенням виробництва сільськогосподарської продукції, стабільністю в соціальній сфері на селі та охороною довкілля, тобто акцентують на тому, що економічне зростання повинно відбуватись одночасно із збереженням довкілля, супроводжуватись соціальним прогресом і сприяти підвищенню рівня соціально-культурного розвитку села.

ФАО розглядає розумну інтенсифікацію у сільському господарстві як ефективний стратегічний інструмент сталого розвитку, використання якого сприяє продовольчій і харчовій безпеці, забезпеченню зайнятості, подоланню бідності та ефективному еко-

логічному управлінню. Формальні та неформальні знання фермерів істотно впливають на сталість і стійкість сільського господарства.

Список використаних джерел

1. World Conservation Strategy. Living Resource Conservation for Sustainable Development. 1990. URL: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/wcs-004.pdf>
2. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. URL: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>
3. The Rio Declaration on Environment and Development (1992). URL: http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF
4. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&referer=/english/&Lang=E
5. ISO 26000:2010. Guidance on Social Responsibility. Geneva: International Organization for Standardization, 2010. 108 p. URL: <https://www.iso.org/standard/42546.html>
6. Building a common vision for sustainable food and agriculture. Principles and approaches. URL: <http://www.fao.org/3/a-i3940e.pdf>
7. Liao C., Brown D.G. Assessments of synergistic outcomes from sustainable intensification of agriculture need to include smallholder livelihoods with food production and ecosystem services. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 2018. June. Vol. 32. P. 53–59.
8. Scherer L.A., Verburg P.H., Schulp C.J.E. Opportunities for sustainable intensification in European agriculture. *Global Environmental Change*. 2018. January. Vol. 48. P. 43–55.
9. De Roest K., Ferrari P., Knickel K. Specialisation and economies of scale or diversification and economies of scope? Assessing different agricultural development pathways. *Journal of Rural Studies*. 2018. April. Vol. 59. P. 222–231.
10. Bretagnolle V., Berthet E., Gross N, Gauffre B., Plumejeaud C., Houte S., Badenhauer I., Monceau K., Allier F., Monestiez P., Gaba S. Towards sustainable and multifunctional agriculture in farmland landscapes: Lessons from the integrative approach of a French LTSER platform. *Science of the Total Environment*. 2018. June 15. Vol. 627. P. 822–834.

Отримано 25.05.18 та оновлено 15.06.18

References

1. World Conservation Strategy. Living Resource Conservation for Sustainable Development. (1990). URL: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/wcs-004.pdf> [in English]
2. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. URL: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> [in English]
3. The Rio Declaration on Environment and Development (1992). URL: http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF [in English]
4. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&referer=/english/&Lang=E [in English]
5. ISO 26000:2010. Guidance on Social Responsibility. (2010). Geneva: International Organization for Standardization. URL: <https://www.iso.org/standard/42546.html> [in English]
6. Building a common vision for sustainable food and agriculture. Principles and approaches. URL: <http://www.fao.org/3/a-i3940e.pdf> [in English]

7. Liao, C., Brown, D.G. (2018, June). Assessments of synergistic outcomes from sustainable intensification of agriculture need to include smallholder livelihoods with food production and ecosystem services. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 32, 53-59 [in English]
8. Scherer, L.A., Verburg, P.H., Schulp, C.J.E. (2018, January). Opportunities for sustainable intensification in European agriculture. *Global Environmental Change*, 48, 43-55 [in English]
9. De Roest, K., Ferrari, P., Knickel, K. (2018, April). Specialisation and economies of scale or diversification and economies of scope? Assessing different agricultural development pathways. *Journal of Rural Studies*, 59, 222-231 [in English]
10. Bretagnolle, V., Berthet, E., Gross, N., Gauffre, B., Plumejeaud, C., Houte, S., Badenhausser, I., Monceau, K., Allier, F., Monestiez, P., Gaba, S. (2018, June 15). Towards sustainable and multifunctional agriculture in farmland landscapes: Lessons from the integrative approach of a French LTSER platform. *Science of the Total Environment*, 627, 822-834 [in English]

Received on 25.05.18 and updated on 15.06.18